

Het kleinzegelstempel van Floris V: *ein te broken sulveren segel*

Anton C. Zeven, Wassenaar anton.zeven@hetnet.nl

In 1933 publiceerde Labouchère de inventaris van goederen die na de moord op Floris V in Utrecht waren achtergelaten. Hij baseerde zich op twee handschriften: 1. het handschrift van de Utrechtse hoogleraar Antonius Matthaeus III (1635-1710) en 2. het handschrift van Aernout van Buchel uit Utrecht. (1). De oorspronkelijke oorkonde was verloren gegaan.

Floris V

Zoals bekend veranderde Floris V zijn belang in West-Europa door als aanhanger van de Engelse koning op 9 januari 1296 over te stappen naar de Franse koning. Uiteraard was de Engelse koning hierover ontstemd en organiseerde ontevreden Hollandse edelen om Floris gevangen te nemen en naar Engeland over te brengen. Deze gevangenneming moest tijdens een valkenjacht die Floris zijn terrein ten westen van Utrecht op 23 juni 1296 hield plaats vinden. Floris overnachtte in Utrecht om vandaaruit naar de valkenjacht te gaan. Algemeen is bekend dat hij daar door Herman van Woerden en Gijsbrecht IV van Amstel gevangen werd genomen. Na opsluiting in het Muiderslot probeerden de edelen Floris in het geheim naar een klaarliggende schip te brengen. Dit mislukte door het ingrijpen van “het volk”, waarbij Floris trachtte te ontsnappen. Deze ontsnapping werd op 27 juni 1296 door Gerard van Velsen voorkomen; hij bracht Floris met hulp van twee anderen met 22 messteken om het leven bracht. (2) Het verdere verloop is algemeen bekend, maar niet wat er met zijn achtergelaten eigendommen in Utrecht geworden is.

Achtergelaten eigendommen te Utrecht

De bovengenoemde twee personen genoemde Matthaeus en Van Bruchel hebben de oorkonde over de “Utrechtse” nalatenschap gecopiëerd. Labouchère (3) toonde aan dat hun teksten slechts in “spelingen” van een aantal woorden verschillen en daarom koos ik voor de tekst van Van Buchel, omdat die op internet te vinden is.

De inventaris werd in eerste instantie door vooral religieuze personen opgesteld, waarna zij de beschreven eigendommen overdroegen aan *Wi, Peter, kanunnik van Oudmunster tote Utrecht ende Philips haren Jans sone van Duvenvorde orconden met desen brive dat wi ontfanen hebben van broder Jacob den commendur van sante Katerinen tote Utrecht alsulke stucken ende clenode als hir na bescreven staen.*

Dus de achtergelaten goederen bleven na de moord onder de hoede van broeder Jacob de commandeur van de Johannieter Orde van het St Catharijneklooster. Van Buchel schrijft in zijn tekst de eigendommen achter elkaar. Labouchère vermeldt ze onder elkaar, waardoor de

inventaris overzichtelijk wordt en waardoor de 13de eeuwse benamingen gemakkelijk te bespreken zijn. Zo lezen we ondermeer *tue paer yvoren wortafelen*. Dat zijn twee worptafelen of twee trictracborden. En hij schaakte klaarblijkelijk ook, want in zijn inventaris stond ook *ein paer yvorien scaecspel* vermeld. In eerste instantie ging mijn aandacht uit naar de in de inventaris beschreven eigendommen waaraan het woord wapen was toegevoegd. Maar hier verwijst het woord wapen naar betekenissen als wapenrusting. Dus *een wollen tabbart van sinen wapen* hoefde niet te betekenen dat zijn wapen erop was aangebracht. (3)

Verder wordt genoemd *ein iseren coverture tot ene orse*, en *tue anderen coverturen, dat ene grof ende andere cleine*. Volgens Labouchère worden hier genoemd: een paardenharnas van maliën voor het vervoer van het paard en een schabrak. De laatste zal zoals te zien is op de ridderzegel van de graaf zeker zijn wapen gedragen hebben.

Wat er in *Tue kistekin dar de grave selve de slotelen of hadde* zat weten we niet, want Floris had de sleutels bij zich. Uiteraard zullen deze kistjes later door belanghebbenden geopend zijn.

Verder zal het wapen van de graaf op de *tue paer baniren* zijn aangebracht. Hij zal deze banieren hebben gebruikt om bij het binnenrijden van de stad Utrecht duidelijk te maken wie hij was. De “voorlopers” van deze banieren zijn terug te vinden op het paleis van de koning van Troje. Immers de graven van Holland zouden van deze koning afstammen. En daarom ook zijn wapen voeren. De latere tekenaar zal hebben gedacht dat als de graven van Holland een rode leeuw in een gouden veld als wapen voerden hun “Trojaanse voorvader” ook dit zelfde wapen gevoerd moet hebben.

In de inventaris komt niet het wapenschild met het grafelijke wapen voor. Ik neem aan dat het schild is opgehaald om bij zijn begrafenis te gebruiken.

Twee banieren van de koning van Troje op den top van een gebouw te Troje tijdens een belegering.

Bron: Kattendijke Kroniek, ca 1491 fol 55v (internet). Zie ook A.R.V. Tegelaar.

[Trojaanse](#) wapengekletter. 2019; gecopiëerd via Academia-edu 13 juli 2019.

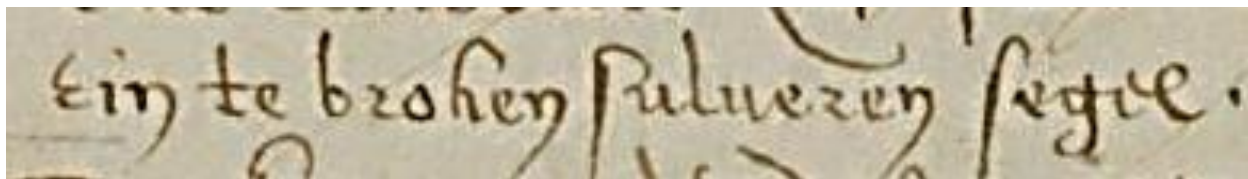
Wanneer Floris het jachtterrein opreed kwamen de edelen gekleed in de kleuren van de graaf, dus rood en geel op hem af. (4)

Het slot van het gehele Utrechtse nalatenschap luidt: *Ende hir over hebben gheweist broder henric van Gruenowen, broder Jacob Zoudekin ende broder Ghibe van des comme[n]durswegen van den dutschen huse, broder Renyr de subprior van den Jacopinen, har Lambrecht de Vrese ende haren Jacob haren Jacobssone, die met ons hor seghele hir ane hebben ghehangen in ein oirconde. Ghegheven in iaer ons Heren dusent tue hund[er]t zeven ende tnegentich, in Palmavent.*

De datum dat dit plaatsvond was 1297 op Palmavond, d.w.z. de volgende dag is het zondag Palmpasen. Volgens gegevens vermeld door Labouchère is dit 6 april 1297. Het document is bezegeld door zes zegels, waarop ik beneden terugkom.

Het grafelijke zegelstempel en zegelafdruk

:

Van Buchel vermeldt in de inventaris: *Ein te broken sulveren segel*

Voor mij is het item *Ein te broken sulveren segel* – een gebroken zilveren zegelstempel, het belangrijkste. Floris had zijn grootzegel bij zijn zegelbewaarder Filips van Wassenaer achtergelaten, die na het bericht van Floris' dood het grootzegel kapot heeft geslagen. Floris had zijn klein- of geheimzegel – zijn *sulveren segel* - naar Utrecht meegenomen, en achter gelaten omdat hij het tijdens de valkenjacht niet nodig had (5). Na zij dood werd zijn kleinzegel te broken d.w.z. gebroken. De resten van het zegelstempel bevond zich “in de capellen” en Labouchère veronderstelt dat het zegelstempel door de “s graven huisprelaat” werd bewaard.

In het Oorkondenboek van Holland en Zeeland vinden wij de volgende vermeldingen van zegelafdrucken van Floris V:

3.800 1275/75 2 exemplaren, 1 met witte en de tweede met een rode zegel CSN532

4.365 1281 rode zegel

5.401 1293 te Dordrecht groene zegel CSN 533 en 534 tegenzegel.

(boek.zegel jaartal)

De met CSN aangeduide gegevens zijn ontleend aan het Corpus Sigillorum Neerlandicorum (CSN). (6)

Het is mij niet bekend of Floris naast de groot- en kleinzegelstempels nog andere zegelstempels bezat. In het CSN worden afdrucken van twee zegelstempels afgebeeld. De eerste toont Floris te paard met op zijn linkerhand een valk, alles rijdende naar sigillografisch links. Omschrift: S'. FLORENTII: COMITIS HOLLANDIE. De afdruk is in maagdelijke (gelig) was en is gedateerd 26 juli 1274.

Floris V, graaf van Holland. CSN532, 1274

Een tweede afdruk hangt aan het Tolprivilege van Amsterdam van 1275. De zegelwas is bruin. Dit zegel diende als voorbeeld voor een tekening van dit zegel. Het lijkt erop dat de tekening gemaakt werd voordat het sigillografisch linkergedeelte (7) beschadigd was.

Tolprivilege uit 1275. Origineel en tekening van onbekende bron.
Coll. Stadsarchief Amsterdam.

Het tweede zegelstempel geeft een ridderzegel als afdruk.

Afdruk van het ridderzegelstempel van Floris V, graaf van Holland.

Links: coll. NG-KOG-1901-52 Amsterdam van onbekend jaar, rechts: tekening van zegel gedateerd 13 oktober 1283. Omschrift: S'FLO RENCII I:COMITIS:HOL LANDIE:

De S' staat voor Sigillum. **Op de tekening is het linkervoorbeen anders getekend.**

In het algemeen werden de zegels van de Hollandse graven of van bruine zegelwas gemaakt, of bruin geschilderd. (Anton C. Zeven, publicatie in voorbereiding).

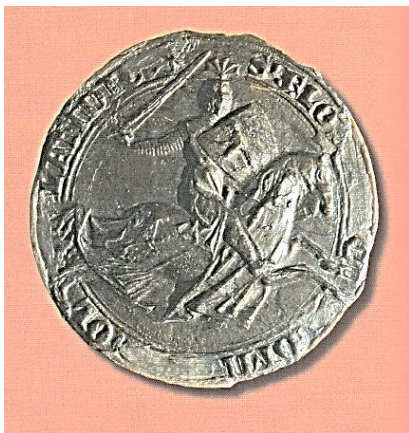
Ditzelfde zegel is ook als foto afgebeeld in het CSN 533. De beschrijving luidt: Floris (V), graaf van Holland. Bruine was. Afb. de graaf in volle wapenrusting. Wapen: leeuw. Helmteken: een scherm. Omschrift: S'.FLORENCII: COMITIS:HOLLANDE

Zegel CSN 533 datum 13 okt 1285? Tegenzegel CSN 534 van 12 december 1289
Recente foto van het tegenzegel door Hubert de Vries, Amsterdam. www.hubert-herald.nl/
bezoekt 22 mei 2019.

De beschrijving van het tegenzegel van een andere afdruk is te vinden in het CSN nr 534.
Bruine was. Het schild met leeuw wordt gehouden door een adelaar. Omschrift:
SECRETUM FLORECI COMITIS HOLLANDIE, d.w.z. geheimzegel van Floris graaf van
Holland.

Een derde afdruk wordt door Cordfunke gegeven.

Zegelaafdruk van het zegel van Floris V uit 1291
Cordfunke (2011). **Zie noot 3.**

Zegels van de onderzegelaars

De inventaris werd bezegeld door zes zegelafdrukken, de eerste, tweede, derde, vierde en zesde van groene was, het vijfde van maagdelijke was. Deze laatste is van een ridder. In totaal worden acht betrokkenen genoemd, dus ontbreken er twee zegels. Van wie die zijn is mij niet duidelijk geworden. Zie hierna. De eerste twee zegelaafdrukken zijn van de ontvangers van de nagelaten eigendommen. De volgende vier van diegenen die in eerste instantie de inventaris opmaakten en de eigendommen bewaard hebben.

Van Buchels tekeningen van de zes zegels.

Zegel 1: Peter, kanunnik van Oudmunster te Utrecht, ook Pieter van Dordrecht. zegel. Een spitsovaal zegel.

We zien een staande kerkelijk persoon met in de rechterhand een staf, en in de linkerhand een schild met een kruis. Dit wapen zal op het bisdom Utrecht wijzen. Het beschadigde omschrift lezen we als: ---ETRI . CAN . SCI---TRAIECTEN --

De eigenaar van het zegelstempel wordt beschreven in de CSN nr 131a als boven en in het latijn als Petrus dictus de Dordracho, canonicus ecclesie sancti Salvatoris Traiectensis.

In de CSN is het omschrift verder afgebrokkeld tot TRI.CAN—IECT— Het zegel CSN 131a is van 1313 september 7 (in vigilia Nativitatis beate Virginis, Maria werd op 8 september geboren).

De foto van het zegel CSN 131a is te slecht om hier af te beelden.

Zegel 2: Philips Jansz. Van Duvenvoorde. Een rond zegel.

“Van Duvenvoorde”
Tekening van Van Buchel

Van Duvenvoorde
CBG HDATNL013769

Van Buchel tekent een naar sigillografisch rechts gaand vogel, die op een ooievaar lijkt. Kennelijk heeft hij een fout gemaakt want hij voegt naast de tekening toe:

Naar die gelet op dit 2[tweede] segel, wort gevonden het vogelken met 3 halve manen geteicke[n]t en de va[]de va[n] Jan van Polanen ende Willem van Duvenvoorde. De halve manen zijn wassenaars, en het wapen is van zilver drie zwarte wassenaars (2-1).

Het zegel voert dus de drie halve wassenaars, die vergezeld zijn door een vogeltje. Het omschrift luidt: S--PHILIPS: VAN: DVVENV---DE Helaas heb ik geen zegel aldus beschreven gevonden.

De volgende twee zegeltekeningen zijn van twee van de vier Utrechtse broeders: *henric van Gruenowen, broder Jacob Zoudekin ende broder Ghibe van des comme[n] durswegen van den dutschen huse, broder Renyr de subprior van den Jacopinen.*

Zegel 3. ? Een rond schild.

Een aanzienlijk borstbeeld van een bisschop met een halo achter zijn hoofd en mijter, zijn hand bezwerend opgeheven en de linkerhand een kromstaf houdend. Omschrift: S .FR[at]IS-----TRIECTO

Zegel 4. ?. Een spitsovaal zegel.

In een nis een religieuze aanzienlijk persoon met de rechterhand bezwerend omhoog en zijn linkerhand eveneens omhoog houdende een kruis, beneden een sigillografisch naar rechts knielende gebaarde persoon. Omschrift: FRAT[e]R PREDIC---RAIECTO.NEER

Zegel 5: Lambrecht de Vrese, ridder. Rond zegel. Maagdelijke zegelwas.

Een geschulpt wapen, beladen met drie leeuwen (2-1). Omschrift: S.LAMBERTI----IS.MILITIS

Lambert de Vrese is de enige ridder in dit gezelschap. Over hem is op internet meer te vinden.

Zegel 6. Jacob Jacobsoon. Rond zegel.

Tekening Van Buchel

Wapen van het graafschap Kleef
Internet zoek op Kleef wapen

Een lelierad van acht staven. Omschrift: S.IACOBI.FILII.IACOBI. CIVIST eche.[?]. Achter de as hoort een zilver hartschildje. Zie internet > google op Kleef en wapen.

Slot

Dankzij Antonius Matthaeus en Aernout van Buchel hebben wij een goede indruk over de in Utrecht achtergelaten eigendommen van Floris V. Mijn artikel ontstond naar aanleiding van het artikel van Labouchère over deze achtergelaten eigendommen en zijn notitie dat een zilveren zegel **gebroken was**. Vervolgens besteedde ik aandacht aan de foto's van afdrukken van de groot- en kleinzegelstempels van Floris.

Wapencompositie naar het zegel van Floris V
aan het portaal van de Ridderzaal in Den Haag

Hubert de Vries; wapencompositie op de door Floris V gebouwde Ridderzaal te Den Haag. De Vries voegt toe dat dit wapen pas in 1904 bij een restauratie werd aangebracht.

www.hubert-herald.nl/ (bezoekt 22 mei 2019)

ACZ: de kop van de zwarte roodgebekte adelaar bevindt zich boven het schild tussen de twee gele vlekken. Onder het schild de rode poten.

Eindnoten

(1) G.C. Labouchère. Een inventaris van goederen die graaf Floris V te Utrecht kort voor zijn vermoord heeft achtergelaten. *Jaarboekje van "Oud-Utrecht"* 1933: 48-69.

Handschrift 1. In 1933 gecodeerd Universiteitsbibliotheek Utrecht, Handschrift no 1353, blz 329-330. Ik heb deze bron niet geraadpleegd. Handschrift 2. A. van Buchel. 12de band, bevattende afschriften van oorkonden in meerderheid afkomstig uit de verzamelingen van

Adriaan van Winssen en de archieven van de kapittels en het Duits Huis te Utrecht, voornamelijk betreffend de provincie Utrecht en omgeving, met tekeningen van zegels 1108-1465. Het Utrechts Archief.

(2) B.K.S. Dijkstra. Graven en gravinnen van het Hollandse huis. Onderzoek van de stoffelijke resten opgegraven op het terrein van de voormalige abdijkerk te Rijnsburg. 1979.

(3) Dus in het Duits Waffen en niet Wappen.. Cordfunke meent dat dit item een wollen mantel waarop zijn wapen is aangebracht, betekent. E.H.P. Cordfunke. *Floris V. Een politieke moord in 1296*. 2011.

(4) Isings, de tekenaar van schoolplaten (1926, Onderwijsmuseum Rotterdam) die voor een schoolplaat het moment van gevangenneming afbeeldt, zijn de edelen niet van deze kleren gekleed. Wel zijn de hoofddaders te herkennen aan het wapentjes die op het paardentuig is aangebracht. Het paard van Herman van Woerden heeft op de borst van het paardentuig een schildje: in goud drie rode vlekken (de vlekken zullen ruiten (2-1) voorstellen). Het wapen op het paard van de tweede aanvaller is: in goud een zwarte dwarsbalk met eroverheen een gouden linkerschuinbalk. Dit wapen lijkt enigszins op het wapen van Gijsbrecht van Amstel. Het zadel van een derde aanvaller heeft een “rug”. Hierop aan de buitenzijde een wapentje: in rood een gouden leeuw. Dit wapen is het wapen van Gerard van Velsen . Een zegel van hem werd door Cordfunke gepubliceerd. Het toont een sigillografisch naar rechts gewende leeuw.

(5) zie noot 4.

(6) Oorkondenboek Oorkondenboek van Holland en Zeeland / Charter book of Holland and Zeeland.. I. door A.C.F. Koch. 1970. II, II en IV door J.G. Kruisheer. 1988, 1992, 1997, V. E.C. Dijkhof & J.G. Kruisheer 2005.Index. J.W.J. Burgers. 2005. Google: oorkondenboek. Corpus Sigillorum Neerlandicorum, door Klaas Heeringa en Martinus Nijhoff. 1937-1940. Koninklijke bibliotheek, Catalogus > ebooks.

(7) Anton C. Zeven. *Sigillografisch rechts en links versus heraldisch links en rechts in non-wapenzegels: twee nieuwe termen*. De Nederlandsche Leeuw 128 (2012): 32-38.